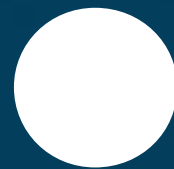

Erfgoed Brussel

37

Herfst 2024

U

Dossier

**OBJECTEN EN
COLLECTIES**

'Banale' siervaasjes?

Schatten gered van de vergetelheid

PIERRE LOZE

WETENSCHAPPELIJK DIRECTEUR, ASSOCIATION DU PATRIMOINE ARTISTIQUE

DELPHINE TONGLET

VOORMALIG WETENSCHAPPELIJK ATTACHÉE, ASSOCIATION DU PATRIMOINE ARTISTIQUE

Krachtens een overeenkomst die in 2020 werd ondertekend met het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, heeft de vzw *Association du Patrimoine Artistique* (APA) de opdracht culturele taken uit te voeren onder auspiciën van de Directie Cultureel Erfgoed van urban.brussels en is ze dus ook betrokken bij de inventarisatie van het roerend cultureel erfgoed van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.¹

Deze vereniging van kunsthistorici werd in 1979 opgericht en vindt haar oorsprong in een andere inventaris: die van kerkmeubilair² – een project dat diepgaandere studies vereiste van de collecties in elk gebedshuis. Dit was de allereerste opdracht van de *Association du Patrimoine Artistique* (APA).³ Naderhand beschouwd, heeft deze opdracht de werkmethode van APA bepaald en haar toegelaten om de carrières van kunstenaars die van de 15de tot de 19de eeuw een rol speelden in het culturele erfgoed van dit land, beter in kaart te brengen en te reconstrueren. Door middel van overzichtspublicaties, inventarissen van privécollecties en tentoonstellingen blijft het team zich inzetten voor de ontsluiting en het behoud van dit erfgoed.

De omschrijving en gefaseerde online ontsluiting van gemeentelijke erfgoedcollecties die vandaag door urban.brussels worden verzorgd, liggen dus in het verlengde van de oorspronkelijke opdracht van APA. Tussen de grote ver-

scheidenheid aan objecten in deze collecties – schilderijen, tekeningen, gravures, textiel, beeldhouwwerken, keramiek, enz., van de 16de tot de 20ste eeuw – hebben de onderzoekers van de vereniging⁴ enkele verrassende ontdekkingen gedaan, die soms zelfs leidden tot internationale samenwerkingsverbanden.

Het werk startte met de gemeente Sint-Gillis, vertegenwoordigd door Pierre Dejemeppe, hoofd Erfgoed, en het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK-IRPA). In twee jaar tijd werden 219 geselecteerde werken beschreven. Tot eind 2023 werden ook de collecties van Schaarbeek bestudeerd. De gemeente werd hierbij vertegenwoordigd door Véronique Baccarini, hoofd Erfgoed, en Aline Wachtelaer, hoofd Archieven. Het verhaal van verschillende van de 350 bestudeerde werken illustreert bijzonder goed hoe dergelijke inventarisatie, in combinatie met een wetenschappelijke studie, tot een betere waardering van dit erfgoed kan leiden.

Sommige uitzonderlijke schilderijen werden van de vergetelheid gered doordat ze gekoppeld konden worden aan illustere namen. Dat was bijvoorbeeld het geval met *De Heilige Familie met Sint-Anna*⁵, een schilderij uit de 17de eeuw, dat na stilistische analyse door Alain Jacobs werd toegeschreven aan Jacques Jordaens.⁶ Zijn hypothese werd bevestigd door Joost Van der Auwera, ereconservator van het

1. Tot de taken en activiteiten die onder de overeenkomst vallen, behoren het onderzoeken van kunstwerken en oude documenten, het uitvoeren van wetenschappelijke studies, het organiseren van tentoonstellingen, conferenties en rondleidingen, het uitgeven van publicaties en het verwerken van beeldmateriaal.

2. (zie p. 91 in dit nummer)

3. In hetzelfde jaar werd een tentoonstelling van de interessantste stukken georganiseerd in de kerk van Onze-Lieve-Vrouw ter Kapelle in Brussel, als onderdeel van de herdenking van het duizendjarig bestaan van de stad: LOZE, P., COEKELBERGHS, D., *Trésors d'art des églises de Bruxelles*. Tentoonstellingscatalogus, *Annales de la Société royale d'Archéologie de Bruxelles*, t. LVI, Brussel, 1979.

4. Alain Jacobs, Constantin Ekonomidès, Delphine Tonglet en Alexandre Dimov, evenals Marie Grappasonni en Daniela Prina.

5. Sint-Gillis, Gemeentehuis, inv. 1108T, zie <https://collections.heritage.brussels/nl/objects/66097>.

6. (zie p. 48 in dit nummer).

7. Sint-Gillis, Gemeentehuis, inv. 1237T, zie <https://collections.heritage.brussels/nl/objects/42771>.

8. Sint-Gillis, Gemeentehuis, inv. 1031P en 11059447. Hoogte: 20 cm; maximale diameter: 23 cm, zie <https://collections.heritage.brussels/nl/objects/66314>.

9. Claudio Paolinelli, kunsthistoricus gespecialiseerd in majolica-objecten en apothekerkeramiek, Monica De Marco (directeur van het *Museo delle Ceramiche di Calabria*, Seminara) en Giovanni Russo (kunsthistoricus bij de *Galleria Nazionale delle Marche*, Urbino).

AFB. 1
Bolvaas in Calabrische majolica, 17de eeuw, verz. gemeente Sint-Gillis, inv. 1031P
(© KIK-IRPA - urban.brussels, 2020).

AFB. 2
Het salon in het Speekaertmuseum, circa 1915 (© GASG).

departement Oude Kunst van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België. Andere werken, zoals *Zeezicht*⁷ van Pericles Pantazis (Athene, 1849-Brussel, 1884), ondergingen een restauratie. Vandaag siert het schilderij van Pantazis de muren van de Pinacothek Leventis in Nicosia (Cyprus), die via Constantin Economides de restauratie financierde in ruil voor een bruikleen.

Tot de werken die door APA werden bestudeerd, behoren enkele oude keramiekvazen. Deze vazen krijgen vandaag weinig aandacht van het brede publiek en worden ook door onderzoekers vaak over het hoofd gezien. In de 19de eeuw waren ze echter zeer gewild bij kunstliefhebbers en sierden ze menig interieur. Voor deze objecten, die zelden gesigneerd zijn en afkomstig zijn uit zeer uiteenlopende regio's en periodes – Aziatisch en Europees porselein, renaissance-aardewerk, art-nouveau- en art-decocreaties, enz. – is identificatie een echte uitdaging, die vaak een (inter)nationale expertise vereist. Twee vazen, die werden (her)ontdekt en onderzocht door Delphine Tonglet, verdienen hier een vermelding. Het eerste stuk is een Calabrische majolica-bolvaas met polychrome versiering uit de 17de eeuw.⁸ (AFB. 1) De identificatie gebeurde met de bereidwillige medewerking van de Italiaanse experts Claudio Paolinelli, Giovanni Russo en Monica De Marco.⁹ De vaas werd waarschijnlijk gemaakt in de ovens van Gerace, in de regio Locride, en maakt deel uit van een serie apothekerpotten naar Venetiaans model, maar met decoraties geschilderd in een nogal naïeve en nonchalante stijl en met contrasterende kleuren zoals kobaltblauw, geel, groen en oranje. Het feit dat deze vaas werd opgenomen in de catalogus van een tentoonstelling die in de zomer van 2022 werd gehouden in het *Museo delle Ceramiche di Calabria* en de *Galleria Nazionale delle Marche*, bewijst dat het om een belangrijk stuk gaat.¹⁰

Dit object is niet enkel belangrijk omwille van zijn artistieke kwaliteit. Het kon ook getraceerd worden tot in het begin van de 20ste eeuw en werd gelinkt aan de voormalige museumwoning van de schilder Léopold Speekaert (Brussel, 1834-1915).¹¹ Op een historische foto uit het Speekaertmuseum (AFB. 2) die bewaard wordt in de archieven van Sint-Gillis, is het weelderige salon te zien, dat gedomineerd wordt door een imposante schoorsteen, aan de rechterkant geflankeerd door een piano. De vaas staat op de schoorsteenmantel, voor een monumentale

AFB. 3
Clémence Caroline Lacroix-Michel, *Lezende man in het salon van het Speekaertmuseum*, 1916, olieverf op doek, verz. gemeente Sint-Gillis, inv. 1160T (© KIK-IRPA - urban.brussels, 2020).

spiegel die de geschilderde decoratie – het portret van een bebaarde man met een muts – reflecteert. Een schilderij van Clémence Lacroix Michel (Charleroi, 1849-Schaarbeek, 1925)¹² uit 1916, uit dezelfde collectie, toont hetzelfde sfeervolle salon (AFB. 3). Op de schoorsteenmantel links is het silhouet van de bolvaas te zien. Dit voorwerp, dat in de 17de eeuw op de schappen van menig Italiaanse apotheker stond, werd na verloop van tijd een sierstuk. Aan het begin van de vorige eeuw gold het als een statusobject in herenhuizen.

Het tweede voorbeeld is een monumentale vaas¹³ die wordt bewaard in Schaarbeek (AFB. 4). Lange tijd werd ze geassocieerd met de

art-nouveaustijl vanwege haar bloemdecoratie en glinsterende kleuren. Nu weten we dat ze in China werd vervaardigd tijdens de Ming-dynastie (1368-1644). Voor de identificatie kon op de hulp gerekend worden van dr. Nathalie Vandepierre en dr. Pengliang Lu.¹⁴ Dit imposante turquoise voorwerp is een voorbeeld van *fahua*-keramiek, geglazuurd steengoed dat waarschijnlijk afkomstig is uit de noordelijke provincie Shanxi en dateert uit de 16de eeuw. De vaas heeft een cloisonné-decoratie in reliëf, bestaande uit slierten klei die werden aangebracht om de contouren van de motieven te bepalen. Na het bakken werd polychrome email aangebracht in de vakken die door de slierten zijn afgebakend. Daarna werd het object op-

10. PANARELLO, M., DONATONE, G., DE MARCO, M. (eds), *Da Venezia alla Calabria: la maiolica secentesca di Gerace riscoperta*. Tentoonstellingscatalogus, Museo delle Ceramiche di Calabria, Seminara, van 04/07 tot 31/08/2022.

11. (zie p. 35 in dit nummer).

12. *Lezende man in het salon van het Speekaertmuseum*, inv. 1160T, 55 x 68 cm, ook uit de Speekaert-collectie, zie <https://collections.heritage.brussels.nl/objects/42708>.

13. Zonder inventarisnummer. Hoogte: 45,5 cm; maximale diameter: 67 cm. Infofiche wordt binnenkort gepubliceerd.

14. Nathalie Vandepierre (conservatrice collecties Verre Oosten, Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel) en Pengliang Lu (conservatrice Metropolitan Museum of Art, New York).

15. Sint-Gillis: Gubbio-albarelli, tweede helft 16de eeuw, <https://collections.heritage.brussels.nl/objects/66327>; Paar flesvazen in faïence (Delft?), 17de-19de eeuw, <https://collections.heritage.brussels.nl/objects/66332>; Chinees porseleinen rolwagen, ca. 1620-1650, <https://collections.heritage.brussels.nl/objects/66335>. Schaarbeek, nog te publiceren dossiers: groot Chinees bekken, Famille rose, inv. 957, tweede helft 19de eeuw; paar Japanse Imari-vazen (Hinzeporselein), inv. 990, ca. 1700-1740; eivormige vaas op zuil in art-nouveaustijl, gesignd Arthur Craco, inv. 868-869, ca. 1920-30.

AFB. 4

Vaas (*fish bowl*), China, *fahua*-type op een gestuct en verguld houten voetstuk, 16de eeuw, Ming-dynastie, verz. gemeente Schaarbeek. (V. Baccarini © gemeente Schaarbeek).

nieuw op een lagere temperatuur gebakken om het email te verglazen. *Fahua*-keramiek werd voornamelijk geproduceerd tussen de 14de en 17de eeuw en werd maar zelden naar Europa geëxporteerd. Haar zeldzaamheid en afmetingen maken deze vaas tot een uitzonderlijk object.

Nog andere keramiekstukken zorgden voor vruchtbare uitwisselingen met specialisten.¹⁵ Samen werpen ze een nieuw licht op de rijkdom – niet alleen op artistiek en historisch, maar ook op antropologisch vlak – van de Brusselse collecties van roerend cultureel erfgoed. Deze ontdekkingen tonen aan hoe belangrijk het is om inventariseringen niet te beperken tot een

eenvoudige oplistijng. Dankzij diepgaand wetenschappelijk onderzoek en (inter)nationale samenwerking openen zich nieuwe perspectieven voor het bestuderen van historische gebruiken. Dat komt niet enkel het identificatiewerk van onze onderzoeksteams ten goede, het bevestigt tevens het belang van ons erfgoed tot ver buiten onze grenzen. Om maar te zeggen dat achter het etiket 'vaas' soms echte schatten kunnen schuilgaan.

Redactiecomite

Jean-Marc Basyn, Okke Bogaerts, Stéphane Demeter, Paula Dumont, Valerie Orban et Cecilia Paredes.

Coördinatie dossier

Pascale Ingelaere en Murielle Leseqque
Paula Dumont en Cecilia Paredes

Coördinatie iconografie

Julie Coppens en Paula Dumont

Auteurs/ redactionele medewerking

Véronique Baccharini, Anne Carre, Elodie Cugnon, Thierry Claessens, Alice Graas, Ann Degraeve, Livia Depuydt, Sergio De Vincenzo, Eric Flamée, Yves Hannosset, Pascale Ingelaere, François-Xavier Lavenne, Murielle Leseqque, Pierre Loze, François Mairesse, Muriel Muret, Camille Paget, Géraldine Patigny, Constantin Pion, Sophie Rassat, Chiara Tomalino, Delphine Tonglet, Aline Wachtelaer, Marc Xenophontos, Benjamin Zurstrassen

Eindredactie nederlands

Okke Bogaerts, Paula Dumont

Eindredactie frans

Cecilia Paredes

Vertaling

Oneliner
Linguanet

Nalezing

Ann Degraeve, Valerie De Witte, Wim Kenis, Koenraad Raeymaekers, Coralie Smets, Tom Verhofstadt, Ilse Weemaels en de leden van het redactie-comité

Vormgeving en cartografie

Toast Confituur Studio

Lijst met afkortingen

AHM – Archieven Hortamuseum
AML – Archives et Musée de la littérature
DC.UB – Documentatiecentrum urban brussels
GAE – Gemeentelijke archieven Elsene
GAS – Gemeentelijke archieven Schaarbeek
GASG – Gemeentelijke archieven Sint-Gillis
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium / Institut royal du Patrimoine artistique
KMKG – Museum Kunst & Geschiedenis
KMSKB – Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België
MSB – Museum Stad Brussel - Broodhuis
SAB – Stadsarchief Brussel
SABAM – Vereniging voor auteurs – fotografen

ISSN

2034-5771

Wettelijk Depot

D/2024/6860/007

Alle teksten zijn vertaald uit het Frans.
Cette revue paraît également en Français sous le titre « Bruxelles Patrimoines ».

Ontwerper van de maquette

Polygraph'

Druk

db Group.be

Verspreiding

Cindy De Brandt, Ilse Weemaels.
bpeb@urban.brussels

Bedankingen

Jean Bériaux, Anne Carre, Philippe Charlier, Adrien Dominique, Alice Gérard, Abigaël Gillard, Sarah Herrensens, Isabelle Leroy, Marie-Pierre Mathy, Muriel Muret

Coördinatie publicaties

Cecilia Paredes

Verantwoordelijke uitgever

Sarah Lagrillière, adjunct directeur generaal, urban.brussels (Gewestelijke Overheidsdienst Brussel Stedenbouw en Erfgoed) Kunstberg 10-13, Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd onder de verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor het reproduceren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

Contact

Urban.brussels - Directie Kennis en Communicatie
Kunstberg 10-13, 1000 Brussel
www.urban.brussels
editions@urban.brussels

Herkomst van de foto's

Mochten er ondanks onze inspanningen om alle reproductierechten te betalen toch nog gerechtigden zijn die niet gecontacteerd werden, dan worden zij verzocht zich kenbaar te maken bij de Directie Cultureel Erfgoed van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Erfgoed Brussel reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

022 - April 2017
Art nouveau

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

025 - December 2017
Conservatie op de steigers

026-027 - April 2018
Kunstenaarsateliers

028 - September 2018
Het Erfgoed, dat zijn wij!

Extra nummer - 2018
De restauratie van een uitzonderlijk decor

029 - December 2018
Historische Interieurs

030 - April 2019
Beton

031 - September 2019
Een plaats voor kunst

032 - December 2019
De straat anders bekeken

033 - Lente 2020
Lucht, warmte, licht

034 - Lente 2021
Kleuren en texturen

035 - Lente 2021
Georges Houtstont en de ornamentenkoorts van de Belle Époque

036 - Herfst 2022
Stadsgezichten

037 - Herfst 2024
Objecten en collecties

Alle artikelen kunnen geraadpleegd worden op www.erfgoed.brussels

urban.brussels zet resoluut in op de kennismaatschappij en wil met zijn publiek een moment van introspectie en expertise delen over de stedelijke thema's van vandaag. De pagina's van *Erfgoed Brussel* bieden het stedelijk erfgoed in al zijn diversiteit een forum voor open en pluralistische reflectie.

Het nummer *Objecten en collecties*, geeft een inkijk in de buitengewone rijkdom en diversiteit van het roerend erfgoed, aanwezig in het Brusselse gewest. Tien jaar geleden verwierf het Gewest de bevoegdheid over deze nieuwe materie. Tijd om stil te staan bij de uitdagingen voor het beheer, de conservatie en de waardering van dit bijzonder erfgoed, alsook bij de ambities voor de toekomst.

Sarah Lagrillière,
Adjunct directeur generaal

U

15 €

ISBN 978-2-87584-217-6